

BRIELLE NOBELSTRAAT 7-9-11

Archeologische en bouwhistorische
waarnemingen 2001

C.J. Herweijer en M.C. van Trierum (redactie)

BOORrapporten 232

BRIELLE NOBELSTRAAT 7-9-11

Archeologische en bouwhistorische waarnemingen in 2001

C.J. Herweijer en M.C. van Trierum (redactie)

Tekeningen: M.F. Valkhoff
Foto's: R.D. van Dijk

BOORrapporten 232
2005

Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam
Ceintuurbaan 213B
3051 KC Rotterdam

INHOUDSOPGAVE

blz.

1.	INLEIDING	4
1.1	Bestaande kennis	4
1.2	Verwachtingen	4
1.3	Verstoring als gevolg van bouwwerkzaamheden	4
1.4	Maatregelen en uitvoering	6
2.	BEKNOPT BOUWHISTORISCH OVERZICHT	7
3	ARCHEOLOGISCHE EN BOUWHISTORISCHE WAARNEMINGEN	8
3.1	De 14 ^e -eeuwse achterkamer van Nobelstraat 9	8
3.2	Een 14 ^e -eeuwse beerkelder	8
3.3	Vondsten uit de 14 ^e (15 ^e) eeuw	8
3.4	Twee waterkelders	8
3.5	Beerput	8
3.5.1	Vondsten	9
3.5.2	Datering	9
4.	SAMENVATTING	10
	AFBEELDINGEN	11
	NOTEN	18
	LITERATUUR	19

BIJLAGE 1 Vondsten uit de beerput

BIJLAGE 2 Klei pijpen uit de beerput

	Geologie	Klimaat Landschap Vegetatie		Archeologische perioden	
2000				Nieuwe Tijd	
1500	Duinkerke III Tiel III	Subatlantic <i>koeler</i> <i>vochtiger</i>		Late Middeleeuwen B	
1000				Late Middeleeuwen A	
500	Duinkerke II Tiel II			Vroege Middeleeuwen	
0				Romeinse Tijd	
500	Duinkerke I Tiel I			Late IJzertijd	
1000		Subboreaal <i>koeler</i> <i>droger</i>	loofbos	Midden-IJzertijd	
1500	Duinkerke 0 Tiel 0			Vroege IJzertijd	
2000				Late Bronstijd	
2500	Calais IV Gorkum IV			Midden-Bronstijd	
3000				Vroege Bronstijd	
3500	Calais III Gorkum III	Atlanticum <i>warm</i> <i>vochtig</i>		Laat Neolithicum	
4000				Midden-Neolithicum	
4500	Calais II Gorkum II			Vroeg Neolithicum	
5000		Boreaal <i>warmer</i>		Mesolithicum	
5500					den
6000	Calais I Gorkum I				
6500		Preboreaal <i>warmer</i>	berk		
7000					
7500		Late Dryas <i>kouder</i>	toendra	Laat-Paleolithicum	
8000					
8500		Kreftenheye	Pleistoceen		
9000					
9500					

Tijdtabel.

1. INLEIDING

De uitbreiding in 2001 van "Eisenga Interieur", Nobelstraat 7-9-11 te Brielle, voorzag in een nieuwe bebouwing in de achtertuin van Nobelstraat 9-11 (Afb. 1). Het uitbreidingsplan is door de Archeologische Begeleidingscommissie van de gemeente Brielle getoetst op archeologische en bouwhistorische implicaties. Besloten werd, op advies van BOOR (Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam), waarmee Brielle sinds 1994 samenwerkt, en daarin gesteund door de provincie Zuid-Holland, tot het doen van waarnemingen tijdens de bouwwerkzaamheden. Het voorliggende rapport doet verslag van de waarnemingen en bevindingen.

Hieronder worden eerst de overwegingen geschetst die tot de genoemde begeleiding hebben geleid.

1.1 Bestaande kennis

Overstromingen, kort na het midden van de 12^e eeuw, hebben op Voorne onder meer geleid tot de aanleg van de ringpolders van Oostvoorne en Rugge, die wellicht nog uit de 12^e eeuw dateren. Vroeg in de 13^e eeuw is de polder Oosterland daar tegenaan gedijkt. Bij de oostelijke dijk ontstond Brielle. In Brielle is het verloop van de dijk te volgen: Nobelstraat-Voorstraat. Historisch en archeologisch is het begin van Brielle in de 13^e eeuw te plaatsen, aansluitend gevolgd door een snelle en voorspoedige ontwikkeling tot aan het eind van de 15^e eeuw (Guiran 1998).

In de directe omgeving van Nobelstraat 7-9-11, en in Nobelstraat 7-9 zelf, toont deze ontwikkeling zich ondermeer in de bakstenen woonbebouwing vanaf in elk geval de 14^e eeuw (Don 1992, p. 259 e.v.). Van Nobelstraat 11 is de datering niet bekend.

Nobelstraat 7-9 is een midden 18^e-eeuwse samenvoeging van een diep huis met een zijkamer, Nobelstraat 7, en een gewoon diep huis, Nobelstraat 9 (Don 1992, p. 285 e.v.). Uit de kadastrale minuut van 1820 blijkt dat de achterzijde van Nobelstraat 9 dieper was dan nu (2001). Mogelijk weerspiegelt de kadastrale minuut van 1820 nog de middeleeuwse situatie.

1.2 Verwachtingen

Met de uitbreiding van "Eisenga Interieur" in de achtertuin van Nobelstraat 9-11 kunnen archeologische en bouwhistorische waarden in het geding komen:

- Ophogingspakketten vanaf de 13^e eeuw, die vanaf de vroegere dijk (Nobelstraat) in de richting van de vroegere Gote-arm (nu Zuid Spui) zijn opgebracht.
- Resten van woonbebouwing uit mogelijk de 13^e eeuw (houtbouw?) en de 14^e/15^e eeuw (steenbouw), zijnde mogelijk de achterste delen van huizen; voorts erfafscheidingen, afvalkuilen, water- en beerputten, goten en dergelijke.
- Materiële cultuur, toe te wijzen aan huizen/huiseigenaren.
- Materiële cultuur, als doorsnede in de tijd.

De bovengenoemde elementen, indien aanwezig, kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van dit deel van Brielle. In het bijzonder zijn de 13^e-14^e (en 15^e) eeuw van belang, omdat van deze periode nagenoeg geen gegevens voorhanden zijn.

1.3 Verstoring als gevolg van bouwwerkzaamheden

Voor de uitbreiding in de achtertuin van Nobelstraat 9-11 waren de volgende werkzaamheden gepland.

- Het plaatsen van 26 gekoppelde schroef-injectiepalen (diameter 26 cm):
- Het graven van funderingsseuven van 50 cm breed en maximaal 70 cm diep.
- De sloop van de kleine aanbouw van Nobelstraat 9.

1.4 Maatregelen en uitvoering

De verstoring van de bodem als gevolg van het plaatsen van schroefpalen is, in relatie tot de kosten van een volledig archeologisch onderzoek in de besloten achtertuin, geaccepteerd. Het graven van de funderingssleuven en de beperkte sloopwerkzaamheden zouden worden begeleid: de documentatie van sporen en het verzamelen van vondsten.

De werkzaamheden en daarmee de begeleiding hebben zich uitgestrekt over de periode september-oktober 2001. De begeleiding is uitgevoerd door de auteur van het voorliggende rapport, in nauw overleg met het BOOR dat in voorkomende gevallen capaciteit en expertise beschikbaar had¹.

Het uitgangspunt bij de uitvoering van de bouwwerkzaamheden was nadrukkelijk om, waar maar enigszins mogelijk, de aanwezige archeologie en bouwhistorie te sparen.

2. BEKNOPT BOUWHISTORISCH OVERZICHT

Het oorspronkelijke woonhuis, maar nu als winkelpand fungerende Nobelstraat 7-9, kwam in het midden van de 18^e eeuw tot stand door de samenvoeging en verbouwing van twee naast elkaar gelegen, oudere panden, die in 1740 (het rechter pand, Nobelstraat 9) en 1743 (het linker pand, Nobelstraat 7) in eigendom kwamen van Theodorus Beels, burgemeester van Brielle. Zo ontstond een ongeveer 15.5 meter breed en 20.5 meter diep perceel, met een ruime tuin daarachter (Afb. 3). Van Nobelstraat 11 zijn geen gegevens voorhanden.

Nobelstraat 9

Het rechterpand stond in 1445 bekend als "de Wildeman", wanneer het voor het eerst wordt vermeld. Het brandemmerregister van 1523 meldt dat de eigenaar twee emmers moest houden. In 1545 is het pand in eigendom van een zekere Thomis, een goudsmid; uit het cohier van de 10^e penning uit dat jaar blijkt dat de huurwaarde 10 pond bedroeg. Uit de beschikbare bouwhistorische gegevens is op te maken dat het een gewoon diep huis moet zijn geweest, met waarschijnlijk een achterkamer zonder verdieping. Het voorhuis zal wel een verdieping hebben gehad.

Nobelstraat 7

Het linker pand was in 1523 eveneens goed voor twee emmers. In 1545 was het pand in het bezit van de tinnegieter Jan Ariaenz; het had een huurwaarde van 13 pond. Uit de beschikbare bouwhistorische gegevens wordt afgeleid dat het een fors pand moet zijn geweest, een diep huis met een zijkamer. Het diepe huis zal stellig een verdieping hebben gehad, in tegenstelling tot het zijhuis.

De twee panden moeten destijds in

vergelijking tot de andere woonbebouwing fors zijn geweest. Van de 650 panden die in 1545 worden genoemd, zijn er slechts 71 met een huurwaarde van 10 pond of hoger (Meischke 1964).

Samenvoeging Nobelstraat 7 en 9

Bij de samenvoeging van de twee panden in het midden van de 18e eeuw kreeg de voorkant een geheel nieuw uiterlijk: de oude voorgevels werden vervangen door één lijstgevel. Het oude uiterlijk van de achterzijde bleef waarschijnlijk langer bewaard. De kadastrale minuut van 1820 toont nog een binnenplaats, achter de voormalige zijkamer van het linker huis (Afb. 2). Zichtbaar is ook dat het rechter gedeelte breder en dieper is dan tot nu (2001) het geval is. Tot ver in de eerste helft van de 19^e eeuw kunnen de achterzijden van het in oorsprong middeleeuwse zijhuis van Nobelstraat 7 en het achterhuis van Nobelstraat 9 zich nog zichtbaar hebben afgetekend.

In 1848 werd het rechter gedeelte van het huis (het achterhuis van Nobelstraat 9) ingekort. Over de volle breedte werd een nieuwe achtergevel opgetrokken, waaraan in de tweede helft van de 19^e eeuw een kleine uitbouw werd gezet. De uitbouw deed in 2001 nog dienst als keuken en kantoor.

Nieuw gegeven in 2001

Uit de archeologische begeleiding in 2001 is naar voren gekomen dat de fundering van het oorspronkelijke middeleeuwse achterhuis van Nobelstraat 9 in de bodem nog aanwezig is. Bovendien bleek de rechter zijgevel van het achterhuis nog tot een hoogte van ongeveer 3 meter aanwezig te zijn geweest.

De waarneming is een waardevolle aanvulling op de plattegrond in Don 1992 (Afb. 378), waar de zijgevel nog met "datering onbekend" staat aangegeven.

3 ARCHEOLOGISCHE EN BOUWHISTORISCHE WAARNEMINGEN

3.1 De 14^e-eeuwse achterkamer van Nobelstraat 9

Bij de sloop van de aanbouw uit de tweede helft van de 19^e eeuw achter Nobelstraat 9 en bij de aanleg van de funderingssleuven voor de wijkuitbreiding zijn muurwerk en funderingen teruggevonden, die opgevat worden als elementen van de oorspronkelijke achterkamer van het 14^e-eeuwse pand Nobelstraat 9. Het betreft het opgaande muurwerk van de rechter zijgevel en de fundering van de linkerzijgevel en de achtergevel. Daar waar mogelijk is het aangetroffen metselwerk gehandhaafd.

De rechter zijgevel, die tot ongeveer 3 meter hoogte bewaard bleek te zijn geweest, was opgetrokken uit roodgele baksteen (23½ x 11 x 5½ cm) en was ongeveer 38 cm dik. De fundering reikte tot in elk geval 80 cm onder maaiveld. De fundering van de linker zijgevel was ter plaatse van doorsnede a (Afb. 4) 50 cm breed en reikte tot 1.30 meter beneden maaiveld. De fundering was 1½ steens, gemetseld in kruisverband. De achtergevel was tweesteens gemetseld en eveneens 50 cm breed (steenformaat 25 x 12 x 6½; 24 x 12 x 12/11½ x 6/7 cm). Gelet op de baksteenformaten is een datering van het metselwerk heel goed te plaatsen in het laatste kwart van de 14^e eeuw (Ter Kuile 1937).

3.2 Een 14^e-eeuwse beerkelder

Achter de achterkamer van Nobelstraat 9 is een grote, rechthoekige beerkelder vastgesteld. De beerkelder, die in elk geval aan de bovenkant gevuld was met puin, was eensteens gemetseld met een grote, rode baksteen. De steenformaten

wijzen eveneens op een datering in het laatste kwart van de 14^e eeuw. De beerkelder, 3.7 x 2 m, is nog geheel onaangetast in de bodem aanwezig.

3.3 Vondsten uit de 14^e (15^e) eeuw

Tegenaan de buitenzijde van de linker zijmuur van de achterkamer van Nobelstraat 9 bevond zich een vuile laag met 14^e-eeuwse aardewerkfragmenten; het betreft fragmenten steengoed (Siegburg 5x; Langerwehe 1x), grijs (fragment vuurklok en een bodemfragment met vinnen). De laag bevatte tevens een houten juk (Afb. 5). Aan de buitenzijde van de rechter zijgevel van de achterkamer is een 14^e- of 15^e-eeuws aardewerkfragment gevonden.

3.4 Twee waterkelders

In de tuin achter Nobelstraat 7 zijn gedeelten van twee waterkelders aangetroffen van harde, geelgroene IJsselsteen. De datering wordt globaal gesteld op (17^e), 18^e-19^e eeuw.

3.5 Beerput

Achter Nobelstraat 7 en tegen de zijgevel van Nobelstraat 5 is een ronde, halfsteens gestapelde put van zachte IJsselsteen aangetroffen, met een houten bodem. De put kan gelegen hebben in het uitbouwje dat op de kadastrale minuut van 1820 zichtbaar is. De vondsten uit de put dateren op basis van de aangetroffen kleipijpen uit de tweede helft van de 18^e eeuw en mogelijk uit het 1^e kwart van de 19^e eeuw. De vondsten behoren tot het afval van het huishouden van burgemeester Beels, die tot 1788 het pand bewoonde, of van burgemeester Hooijer, die er tot 1833 woonde.

3.5.1 Vondsten

De vondsten uit de beerput zijn divers: kleipijpen, glas, rood- en witbakkend aardewerk, porselein, faience en industrieel aardewerk. Daarnaast zijn er benen, houten en metalen voorwerpen (Afb. 6-8).

3.5.2 Datering

Het grootste deel van de kleipijpen uit de beerput heeft als bijmerk het wapenschild van Gouda, dat vanaf 1739 op de Goudse pijpen werd geplaatst. Eén pijp heeft, naast het zijmerk van een gekroonde snoek, de letters IV; de pijp is afkomstig de Gorkumse werkplaats van Jan Valke die werkzaam was van 1790-1811. Op basis van de kleipijpen ligt de datering van de put in de tweede helft van de 18e eeuw en mogelijk in het eerste kwart van de 19e eeuw (Duco 1982; Krommenhoek en Vrij z.j.).

4. SAMENVATTING

In september-oktober 2001 is door de auteur de uitbreiding van het winkelpand Nobelstraat 7-9-11 begeleid; de feitelijke uitbreiding vond plaats in de besloten achtertuin van Nobelstraat 9-11.

Bij de sloop van een kleine, midden 19^e-eeuwse uitbouw aan de rechter achterzijde van Nobelstraat 9 is vastgesteld, dat de rechter zijmuur van de uitbouw tot een hoogte van ongeveer 3 meter nog bestaan moest hebben uit laat 14^e-eeuws metselwerk. De muur wordt in verband gebracht met de achterkamer van het laat-middeleeuwse pand Nobelstraat 9. Van de achterkamer zijn tevens de fundering van de linker zijgevel en de achtergevel vastgesteld. Het achterhuis had een breedte van ongeveer 5.90 m en een minimale lengte van 9 m.

In de achtertuin van Nobelstraat 9 is verder een beerkelder (laat 14^e eeuw) gevonden. De achtertuin van Nobelstraat 7 bevatte twee waterkelders (mogelijk 17^e eeuw, maar waarschijnlijk 18^e-19^e eeuw) en een beerput uit de tweede helft van de 18^e eeuw en mogelijk het eerste kwart van de 19^e eeuw. De beerput kan worden gekoppeld aan een kleine uitbouw, zichtbaar op de kadastrale minuut van 1820. De put moet zijn gebruikt door de huishoudens van burgemeester Beels of burgemeester Hooijer, die het pand bewoonden tot respectievelijk 1788 en 1833.

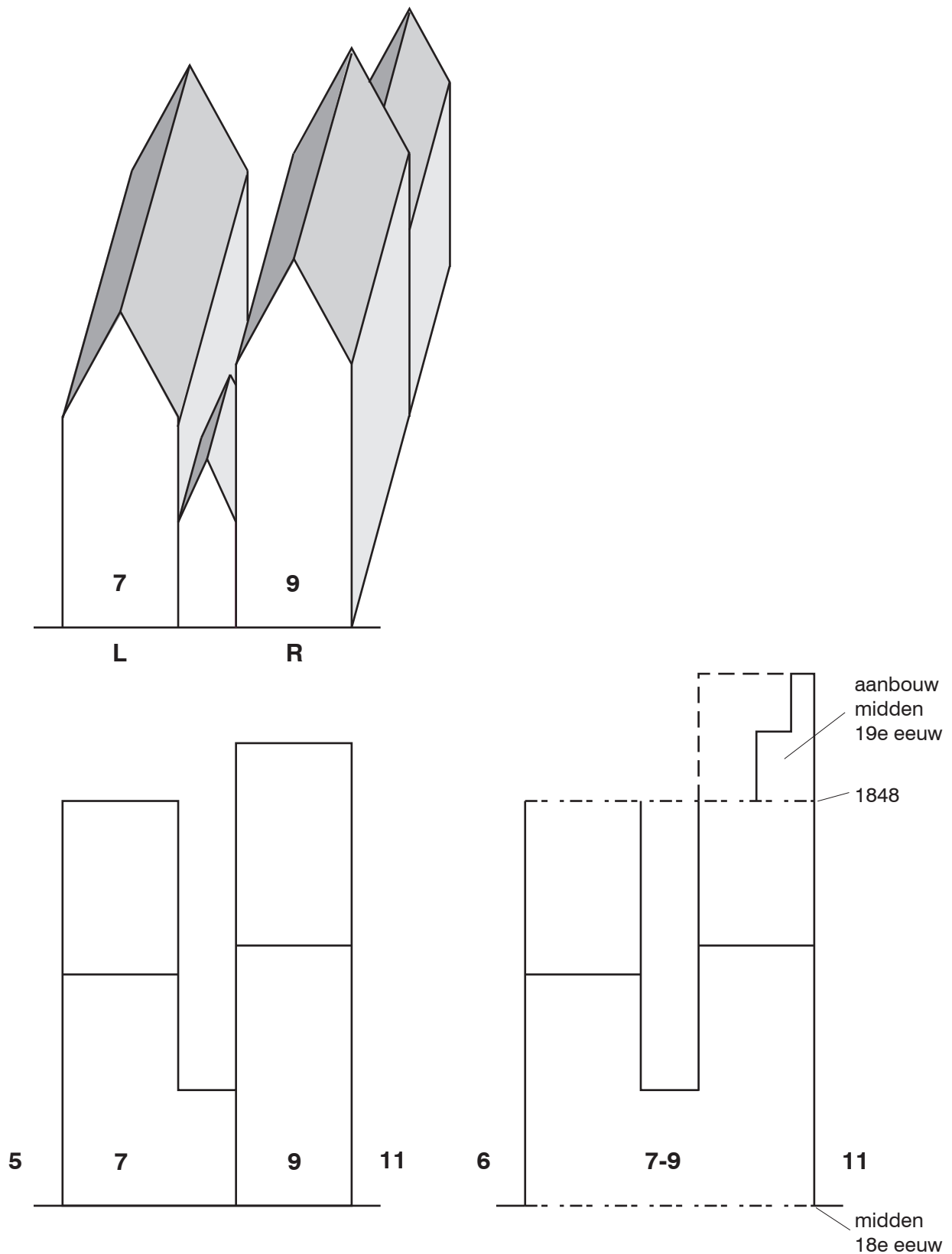

Kaart: Gemeentewerken Rotterdam 2004

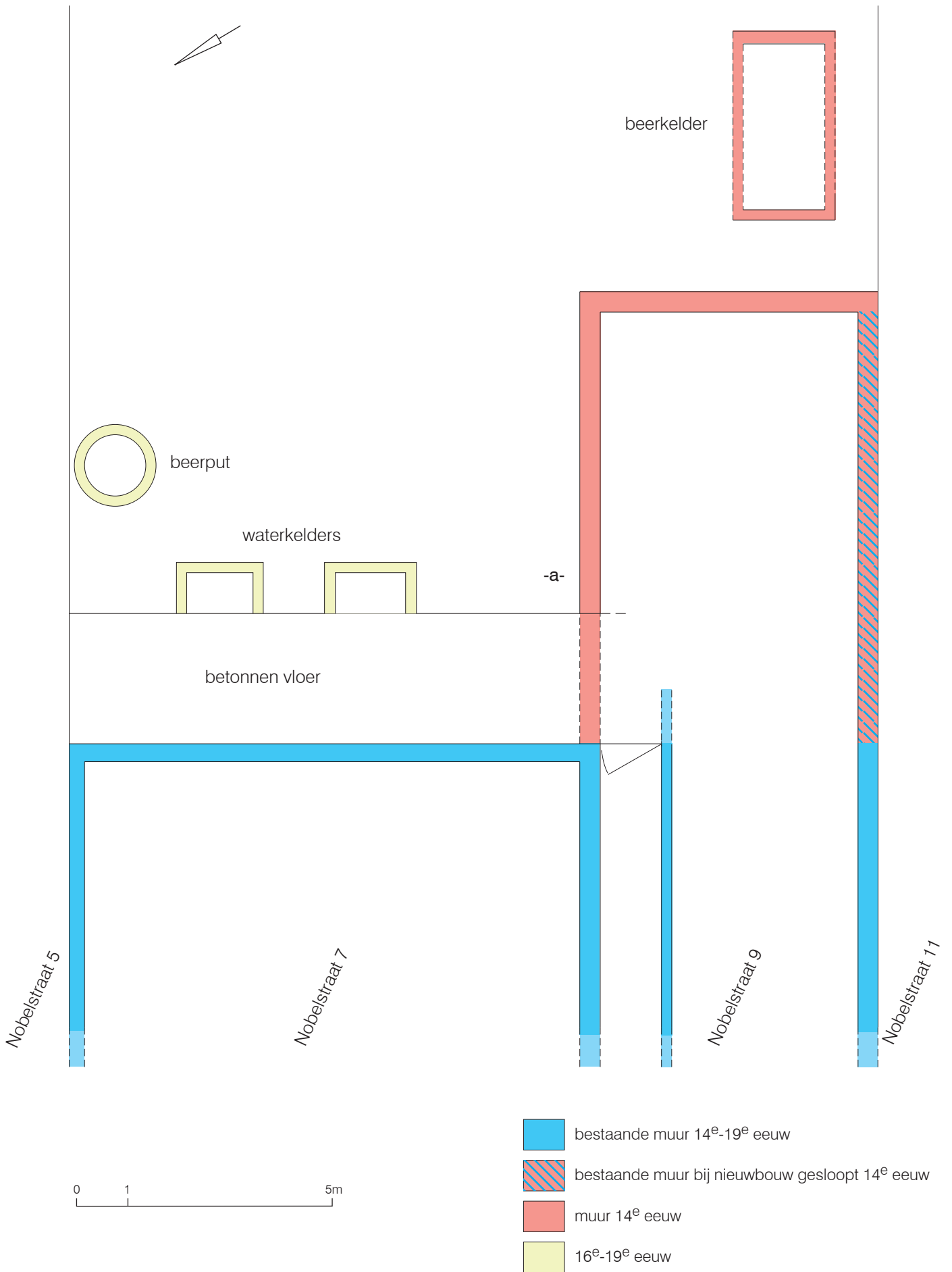
Afb. 1. Brielle, Nobelstraat 7-9-11. Schaal 1:5000.

Afb. 2. Brielle, kadastraal minuutplan 1820 (naar Don 1992, afbeelding 23). Schaal 1:5000.

Afb. 3. Brielle, Nobelstraat 7-9-11. Linksboven en linksonder: schematische weergave van Nobelstraat 7 (diep huis met zijkamer) en Nobelstraat 9 (diep huis met achterkamer). Rechtsonder: schematische weergave van drie bouwkundige ingrepen (midden 18^e eeuw; 1848; midden 19^e eeuw). Zie voorts Don 1992, afbeelding 378).

Afb. 4. Brielle, Nobelstraat 7-9-11; plaats waarnemingen. Schaal 1:100.

Afb. 5. Brielle, Nobelstraat 7-9-11. Houten juk (lengte 101,2 cm). Uit vuile laag tegen linker zijmuur van achterkamer Nobelstraat 9. Datering: 14^e eeuw (zie tekst).

*Afb. 6. Brielle, Nobelstraat 7-9-11. Fluit (schaal 1:1).
Uit 18^e (19^e)-eeuwse beerput (zie tekst).*

Afb. 7. Brielle, Nobelstraat 7-9-11. Zalfpotten (faience). Afmetingen van links naar rechts: 4.5, 7, en 4 cm hoog; 4.3, 6.3 en 5.9 cm diameter bodem. Uit 18^e (19^e)-eeuwse beerput (zie tekst).

Afb. 8. Brielle, Nobelstraat 7-9-11. Slingerglas (h. 17.7 cm) en kop (porselein, Europees ?); h. 4.8 cm, diameter rand 7.9 cm). Uit 18^e (19^e)-eeuwse beerput (zie tekst).

NOTEN

1. Mededeling M.C. van Trierum (BOOR): de heer C.J. Herwijer is lid van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland. In nauwe samenwerking met het BOOR is hij al meer dan 30 jaar intensief betrokken bij het archeologisch werk in de regio Rotterdam, zorgvuldig en ter zake kundig, zowel in landelijke als in stedelijke contexten.

2. Hoofdstuk 2 is een samenvatting van Don 1992, p. 264 e.v. en p. 285 e.v.

LITERATUUR

Don, P. 1992: *Voorne-Putten*, Zwolle/Zeist.

Duco, D.H. 1982: *Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1640*, Lochem.

Guiran, A.J. 1998: *Archeologisch onderzoek van de stadsmuur bij de Langestraat te Brielle*, Rotterdam (BOORrapporten 36).

Krommenhoek, W. en A. Vrij z.j.: *Kleipijpen. Drie eeuwen Nederlandse kleipijpen in foto's*, Amstelveen.

Kuile, E.H. ter 1937: Baksteenformaten in Zuid-Holland tot het midden van de zestiende eeuw, *Bulletin Nederlandse Oudheidkundige Bond* (december).

Meischke, R. 1965: De oude huizen van Den Briel, *Bulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 64, 35-72.

BIJLAGE 1

Vondsten uit beerput (zie bijlage 2 voor de kleipijpen)

Materiaal	m.a.i.
Roodbakkend aw	
- papkom, gele slib	1
- dekschaal, gele slib	1
Witbakkend aw	
- test	1
Faience	
- bord	3
- zalfpot	4
- vaas	1
Porselein (China)	
- kop	12
- schotel	4
Porselein (Europa?)	
- kop	1
Industrieel bruin	
-theepot	1

Materiaal	m.a.i.
Glas	
- fles	2
- medicijnfles	2
- bekeerglas	4
- facetglasbeker	1
- cup	2
- flacon	2
- kelkglas	6
- slingerglas	2
Been	
- tandenborstel	2
Hout	
- fluit	1
- waaijer (fragment)	1
Metaal	
- knoop	3
- deksel	1
- latoenkoper	1
Lak	
-zegellak, bolletje	1

BIJLAGE 2

Kleipijpen uit de beerput

Aantal	Hielmerk	Gebruiksperiode hielmerk	Bijmerk Wapen van Gouda vanaf 1739/40	Toevoeging S (= "Slegte")
1	Gekroonde 19	1729-1824	x	x
1	Gekroonde 50	1728-1811	x	x
1	Gekroonde 53	1725-1854	x	x
3	Gekroonde 96	1728-1940	x	-
3	Gekroonde E	1660/86-1855/65	x	x
1	PVP (Pieter v.d. Putte)	1745-1810	x	x
3	BVB (Barend v. Berkel)	1730-1853/54	x	-
1	WS (Willem Stevens)	1660-1940	-	-
1	DVA	1695-1715;	x	x
		1720-1725;		
		1770-1842		
2	Molen	1667-1870/80	x	-
3	3 klaverbladen	1731-1794	x	x
1	Wapen West Friesland	1714-1817	x	x
1	Os	1660-1820	x	x
1	Wapen van Utrecht	1690/95-1808	x	-
1	Pijlenbundel	1720/36-1799	-	-
1	Keizerskroon	1725-1799	x	-
1	Wijnton	1674-1860/61	x	-
1	?	-	-	-

Aantal	Zijmerken	Duiding
1	Gekroonde N LDS	Gorinchem
1	Gekroonde snoek MVG	Machiel v. Genderen; Schoonhoven
1	Gekroonde snoek ILK	Schoonhoven
1	Gekroonde snoek IV	Jan Valke; Gorinchem (1790-1811)